

from the point of view of social philosophy, can't take place out of the person. It is the result of people's activity, their communication, creation of specific situations, etc.

Keywords: *person, individual, society, social connection, social system, collective activity.*

УДК: 321.01

В. С. Даценко

ПРИНЦИПИ ЛІБЕРАЛІЗМУ І ПРОБЛЕМА НАЦІОТВОРЕННЯ У ПОЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ І. П. ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО

У статті аналізуються принципи політичної філософії українського історика і політичного мислителя І. П. Лисяка-Рудницького. У центрі уваги – поєднання ліберальної теорії держави і української національної ідеї. Показано, що І. П. Лисяк-Рудницький дотримується основних положень лібералізму, згідно з якими держава існує для захисту особистих інтересів. Але особистості в концепції українського мислителя не відокремлені одна від одної, вони утворюють етнічні спільноти – народи. Народи стають націями, коли особистості усвідомлюють необхідність захисту своїх спільних національних інтересів державою. Держава, яка утворюється для захисту інтересів певної нації, є національною. При цьому держава захищає особисті інтереси своїх громадян, бо національні інтереси є особистими в тому сенсі, що проявляють себе як інтереси особи, яка належить до певної нації. Таким чином, згідно з поглядами І. П. Лисяка-Рудницького, необхідність національної держави випливає з існування нації, а існування нації є проявом інтересів особистості, що усвідомлює свою причетність до певної нації. У статті робиться висновок про подолання суперечності між лібералізмом та націоналізмом у концепції, яка розглядається.

Ключові слова: *лібералізм, націоналізм, держава, права особи, народ, нація, свобода.*

Постановка проблеми. Лібералізм, безумовно, можна назвати домінуючою політичною ідеологією сучасності. Його принципи багатьом людям – як пересічним громадянам, так і фахівцям – здаються незаперечними. Втім, складність політичного життя навряд чи сприяє простим поясненням. Зокрема, очевидна тенденція останніх століть до розбудови національних держав викликає деякі питання щодо ліберальних політичних переконань. Спроба їх реального втілення виявляє певні суперечності між лібералізмом і націоналізмом в широкому сенсі останнього поняття. Справа в тому, що лібералізм проголошує примат особистих інтересів над інтересами спільноти. Коли йдеться про державну організацію суспільства, то виправданням держави вважається те, що вона спрямована на захист і реалізацію прав особистості. При цьому ми знаємо, що не завжди інтереси особистості збігаються з інтересами спільноти. За таких обставин національні інтереси можуть здаватися, з точки зору послідовного лібералізму, другорядними; не для їх реалізації, з такого погляду, створюється держава. Звідси, у межах формальних принципів ліберальної доктрини не цілком очевидно, чому держава має бути національною.

Обминути це питання важко, вкрай нагальним воно стає для тих національних спільнот, які стоять перед завданням розбудови власної державності. І зрозуміло, що це питання особливо гостро постало перед національно орієнтованою українською політичною думкою ХХ ст., для якої державотворення можна назвати центральною темою і пекучою біллю. Водночас, українські політичні мислителі, насамперед, діаспорні, не могли не враховувати світову тенденцію до беззастережного визнання ліберальних цінностей. Різні відповіді на поставлене питання з боку українських політичних мислителів зумовлені їх відмінними світоглядними, філософськими, ідеологічними переконаннями. Особливо цікаво, у цьому зв'язку, звернутися до тих, хто принципово стояв на ліберальних позиціях. Одним з перших, чия політична філософія у цьому аспекті привертає увагу, є видатний український історик і політичний мислитель І. П. Лисяк-Рудницький (1919-1984).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Треба зауважити, що дослідження спадщини І. П. Лисяка-Рудницького лише починається. Ми маємо роботи довідкового характеру про нього і те, що можна назвати його науковою біографією [5],[6]. Існують також дослідження його історіософської концепції [2], [3], [4] і його праць з історії політичної

думки України [9], [10], його філософсько-культурологічних ідей [1]. Окреслений нами аспект політичної філософії І. П. Лисяка-Рудницького поки що окремо не досліджувався.

Отже, **метою статті** є виявлення й оцінка позиції І. П. Лисяка-Рудницького з питання співвідношення ліберальних принципів та національних завдань українського державотворення.

Виклад основного матеріалу. Вихідний принцип політичної думки І. П. Лисяка-Рудницького цілком традиційно ліберальний. Початком будь-якої політичної конструкції є автономна особистість з її власними інтересами, її суверенною волею, її недоторканими правами і свободами. Визначення, яке дає І. П. Лисяк-Рудницький лібералізму М. Драгоманова, як «доктрини про те, що свобода і гідність людини є найвищими вартостями» [7, с. 301] цілком стосується і його самого. Визнання індивідуальної свободи і гідності найвищими вартостями, природно, веде до мінімізації прав держави щодо особистості – «історія свободи – це історія обмеження урядової влади, а не її зростання» [Там само]. Також цілком зрозуміло, що за таких умов цінність особи, принаймні, в тому, що стосується життя і безпеки, перевершує цінність колективу. «Безпека особи важливіша, ніж участь у творенні колективної політичної волі» [Там само]. Цілком відповідають ліберальному дискурсу зрозумілі і прийнятні для І. П. Лисяка-Рудницького поняття «непорушних прав», «політичного плюралізму», відраза до «нівеляції» особи за умов надмірної централізації і концентрації влади [7, с. 305]. Також в дусі традиційної ліберальної ідеології І. П. Лисяк-Рудницький схвально посилається на думку М. Драгоманова про пріоритет громадянських свобод над соціалістичними принципами, тобто на перевагу політичних прав людини над соціальними [7, с. 312]. Типовий ліберал, стверджує він, – це людина, для якої громадські та особисті свободи є оціночною нормою щодо дійсності [7, с. 289], відповідно, щодо будь-яких політичних подій та інститутів.

Як типовий ліберал, І. П. Лисяк-Рудницький і сам прикладає такі оціночні норми до історичної дійсності. Розмірковуючи про політичний лад Київської Русі, він виражає впевненість, що «державність Києва носила на собі виразну печать духа свободи» [7, с. 8]. Він знаходить у домонгольській Русі такі позитивні для ліберала речі як «договірні відносини; пошанування прав і гідності індивідуума; обмеження монархічної влади князя боярською радою й народним вічем; самоуправне життя міських громад; територіальна децентралізація на квазіфедеративний кшталт». «І цей свободолубний, європейський по своїй суті дух, – зазначає І. П. Лисяк-Рудницький, – притаманний і українським державним організаціям пізніших епох» [Там само].

Втім, лібералізм І. П. Лисяка-Рудницького ніколи не доходить до драгоманівського анархізму, до негативного ставлення до держави як, у кращому випадку, необхідного зла, до мрій про бездержавне суспільство. І. П. Лисяк-Рудницький не поділяє думку М. Драгоманова про внутрішню суперечливість понять держави і свободи [7, с. 364]. Ця думка ґрунтується на «фальшивому розумінні свободи» як позбавлення будь-яких обмежень. Таке розуміння проявляється у М. Драгоманова в образі машини, в якій інженер намагається зменшити тертя. Якщо зменшення тертя – це свобода, а машина – це суспільство, то І. П. Лисяк-Рудницький цілком слушно продовжує аналогію, зазначаючи (не без посмішки), що «без тертя жодна машина взагалі не функціонувала би» [7, с. 302]. Вводячи розмову до рамок політичного дискурсу, скажемо: свобода неможлива без певних обмежень і саме такі необхідні обмеження накладає на людей держава. Отже, І. П. Лисяк-Рудницький цілком згодний з Гегелем – держава є реалізацією на певному рівні поняття свободи [7, с. 365]. І. П. Лисяка-Рудницького можна назвати лібералом-державником, який впевнений в тому, що держава є природним способом політичної організації суспільства, засобом забезпечення прав і свобод громадян.

Разом з тим, будучи лібералом, він не перебільшує потенціал держави у плані забезпечення свободи особистості. Тут І. П. Лисяк-Рудницький сперечається з іншим класиком української політичної думки Володимиром Винниченком. Мінімальна необхідна

свобода, яку повинна забезпечувати держава, не є те «всєбічне визволення», якого вимагав від держави Винниченко [8, с. 99]. Утопічне прагнення Винниченка одержати від держави «все і все нараз» дорого коштувало українському народові» [Там само], – зазначає І. П. Лисяк-Рудницький.

Для ліберальної думки важливий ще один аспект відношення понять держави та свободи. Держава забезпечує свободу людини тоді, коли вона сама є проявом вільної дії людей. І. П. Лисяк-Рудницький, як історик, вважає необґрунтованими концепції суспільного договору [7, с. 305]; зрозуміло, що жодна держава не ґрунтується прямо на формально укладеному суспільному договорі. Разом з тим, відкидає І. П. Лисяк-Рудницький і концепції держави як організованого насильства [8, с. 334]. Важливим для нього, як раніше для М. Вебера, у розумінні держави є поняття легітиматії. Легітимною є влада, що базується на згоді всіх підкорятися цій владі. «Єдиною тривкою гарантією стабільності та авторитету влади є добровільна згода самих підвладних, їхнє щире переконання в законності та покликаності проводу» [Там само]. Отже, держава у концепції І. П. Лисяка-Рудницького – це дійсно втілення свободної волі тих, хто утворює державу заради їх же свободи.

Природним завданням держави є забезпечення вільного розвитку громадян, «поширення та зміцнення прав особи» [7, с. 301]. При цьому, разом з М. Драгомановим І. П. Лисяк-Рудницький наполягає на «упорядкованій свободі, а не індивідуальних чи колективних примхах» [7, с. 314]. Цілком очевидно, що йдеться про таку свободу, яка не обмежує свободу інших. Така свобода органічно пов'язана з правопорядком [7, с. 365]. Зрозуміло, що забезпечення політичної свободи дає можливість розвитку не лише окремих індивідів, але й спільнот, зокрема політична свобода сприяє розвитку національних культур. І. П. Лисяк-Рудницький погоджується у цьому з М. Драгомановим [7, с. 311]. Але це ще не свідчить про необхідність саме національної державності, адже розвиток спільноти може здійснюватись у рамках будь-якої вільної держави. За певних обставин, така бездержавна культурна праця (яку, свого часу, організував М. Драгоманов) є корисною для національної справи [7, с. 329]. Втім, І. П. Лисяк-Рудницький впевнений, що вона не розв'язує найважливіших національних завдань.

Чому все ж таки має існувати національна держава? Люди, безперечно, є особистостями, вони мають окремо від інших людей індивідуальні потреби, почуття, враження, інтереси. На цьому незаперечному факті ґрунтуються індивідуальні природні права людини. Разом з тим, люди живуть спільно і з цього у них постають спільні уявлення, почуття, враження, потреби. Узагальнюючи цю ситуацію, можна говорити про спільний спосіб життя. Відповідником спільного способу життя є те, що І. П. Лисяк-Рудницький називає феноменом національного характеру [7, с. 1]. Він описує національний характер таким чином: «Національний характер тотожний із своєрідним способом життя, комплексом культурних вартостей, правилами поведінки та системою інституцій, які притаманні даному народові» [Там само]. Відкидається біологічне розуміння національного характеру як природної ознаки певної групи людських істот (яке, зазначимо, веде до расизму). Натомість І. П. Лисяк-Рудницький стверджує історичність цього феномену, що означає його залежність від мінливих історичних умов, від перебігу історичного життя народу. Разом з тим, мінливість національного характеру відносна, він здатний «кристалізуватись» і тоді виявляє стабільність, здатність протидіяти впливам [Там само]. Національний характер формує етнічні людські спільноти, своєрідні «етнічні особистості» зі своїми потребами, інтересами, враженнями, почуттями. Логічно припустити, що й ці етнічні спільноти, подібно до індивідуальних особистостей, мають невід'ємні права і заслуговують на їх захист і свободу щодо їх реалізації.

І. П. Лисяк-Рудницький розрізняє два ступеня етнічного розвитку, перший одержує у нього назву «народ», а другий – «нація». Народ – суто етнічна одиниця, інших ознак у нього немає. Народ творить «сукупність певних об'єктивних прикмет, таких як походження, мова, побут, своєрідний спільний стиль, що пронизує всі ділянки життя даного колективу й надає йому однастайний (простірно й часово) «народний характер»» [7, с. 11]. Саме народу

стосується поняття «національного характеру». Можна зробити висновок, що народ не створює себе, його створюють історичні та географічні умови його існування. Народ може усвідомлювати, а може, за певних обставин, навіть не усвідомлювати того, що він – народ. Іншими словами, народ – явище стихійне. Разом з тим, це явище історично стійке, оскільки змінити обставини існування народу, а також національний характер, щойно він кристалізувався, не так просто. Це явище, безперечно, також досить аморфне, неструктуроване. У процесі етнічного розвитку, за схемою І. П. Лисяка-Рудницького, народ виконує роль своєрідної сировини, матеріалу для утворення нації. Саме тому, що існують народи, з них постають нації.

Нація є вищим типом людського об'єднання, коли індивіди, які утворюють народ, починають усвідомлювати свої спільні інтереси. І ці інтереси перевтілюються у свідоме воління до політичної організації спільноти. Нація – явище не суто етнічне, а етнічно-політичне. Це вже не стихійне, але свідоме об'єднання людей, які не можуть не знати про те, ким вони є. І. П. Лисяк-Рудницький, попри критичне ставлення до ідеї суспільного договору як історичного факту, вважає, що ця ідея «досить влучно передає внутрішню суть існування нації» [7, с. 12]. Стосунки між представниками нації нагадують слідування суспільному договору. Особистості погоджуються «бути товариством, підпорядковуватися запровадженим законам і владі, користуватися правами й виконувати обов'язки» [Там само]. Причетність до нації – справа свідомого вибору (хоча самий цей вибір може бути вже наперед визначений тим, що людина народжується і живе серед певного народу). Сказане дозволяє зробити висновок: нація – історично більш гнучка спільнота, вона може за певних історичних умов виникати і зникати, може переживати періоди національного занепаду, коли вона перетворюється на народ, і знов підійматись, постаючи, начебто, з небуття. За всякого випадку, нація не існує поза процесом державотворення, вона потребує державної організації. Можна сказати, що нація у концепції І. П. Лисяка-Рудницького, – це об'єднання за такими інтересами, які потребують забезпечення силами держави. Вона існує завдяки розумінню своїх національних інтересів як таких, що здійснюються лише у власній державі. Або, як більш лапідарно й афористично це виразив Лисяк-Рудницький, «нація – це колектив людей, що хочуть бути державою» [7, с. 13].

Виходячи з міркувань І. П. Лисяка-Рудницького, можна побудувати таку послідовність аргументативних тверджень щодо необхідності національної держави. Згідно з принципами лібералізму, держава існує для захисту особистих інтересів. Але особистості не відокремлені одна від одної, вони утворюють етнічні спільноти – народи. Народи стають націями, коли особистості усвідомлюють необхідність захисту своїх спільних національних інтересів державою. Держава, яка утворюється для захисту інтересів певної нації, зрозуміло, є національною. При цьому держава захищає особисті інтереси своїх громадян, бо національні інтереси є, безперечно, особистими, проявляють себе як інтереси особи, яка належить до певної нації. Тут немає ніякого відступу від визнаних принципів лібералізму. Таким чином, необхідність національної держави випливає з існування нації. А існування нації є проявом інтересів особистості, що усвідомлює свою причетність до певної нації.

Втім, залишається питання, чи всі інтереси особистості можна звести до національних, і як співвідносяться спільні (національні) та індивідуальні інтереси особистості, з точки зору Лисяка-Рудницького?

Послідовний лібералізм не допускає протистояння національного інтересу особистості як чогось над-особистого, чогось такого, що йому у жертву може бути принесена особистість. Якщо протиставляти особисті і національні інтереси як такі, що виключають одні одних, то ліберал має визнати пріоритет особистих інтересів громадянина над національними. І. П. Лисяк-Рудницький намагається уникнути такого протиставлення. Він доводить, що це протиставлення не впливає із сутності лібералізму та націоналізму. Аналізуючи тексти І. П. Лисяка-Рудницького, можна зробити висновок, що у нього всі політичні інтереси особистості постають як національні. Зрозуміло, що у кожної людини є

багато різних потреб, бажань, уподобань, які можуть оформлюватись у претензії до держави, можуть потребувати певних політичних умов для їх задоволення. Є претензії, які мають виразно національний характер (це стосується мови, культури, традицій і звичаїв, історичної пам'яті й моральних еталонів). Є і такі, які не мають виразного національного характеру (наприклад, загальнолюдські інтереси миру, порядку, економічної стабільності). Проте всі інтереси є національними у тому сенсі, що вони концентруються на людині, яка репрезентує певну національну громаду. Людина задовольняє свої потреби у спільноті, яка є її соціальним оточенням, а природною спільнотою для кожної особистості, на думку І. П. Лисяка-Рудницького, є народ або нація. Особистий інтерес відбиває прагнення нації, оскільки нація здійснює себе через кожного її представника, є зацікавленою у кожному. Особистість же, якщо вона є свідомою національною одиницею, дбає про свою націю, коли дбає про себе. З цієї точки зору, інтереси особи не протистоять інтересам нації тому, що вони і є національними інтересами. Особисте виявляється, з іншого боку, загальним і, таким чином, суперечність знімається.

Протилежна думка щодо співвідношення загального і особистого поширена серед націоналістів анти-ліберального спрямування. Загальне, з їх погляду, має не виражатись у особистому, а підпорядковувати і розчиняти в собі особисте. Це також знімає суперечність між загальним і особистим, але неприйнятним для лібералізму чином. В українській політичній думці такою була позиція інтегральних націоналістів та їх ідеолога Дмитра Донцова. І. П. Лисяк-Рудницький приділяє досить багато уваги критиці інтегрального націоналізму, який він відносить до тоталітарних рухів і систем [7, с. 138]. Очевидно негативним є ставлення І. П. Лисяка-Рудницького до абсолютизації вартості нації і відкидання «політичних вартостей, що виходять поза межі національного інтересу», відкидання «універсальних ідей свободи і справедливості» [8, с. 249]. Він закидає інтегральним націоналістам неприйнятне уявлення про міжнаціональні відносини як про боротьбу за існування [Там само], а також - як наслідок таких поглядів – «моральну черствість і глибинну не гуманність» [7, с. 138]. З тих же причин для І. П. Лисяка-Рудницького неприйнятна концепція «колективної волі», автором якої він вважає Руссо, «абсолютизму збірноти над одиницею» [8, с. 32]. Український вчений вважає цю теорію «ідеологічною предтечею модерних тоталітарних рухів» [Там само].

Отже, держава, якою вона має бути з погляду І. П. Лисяка-Рудницького, – не тоталітарна спільнота. «Воля народу, – зазначає він, – не може бути тільки конституційною фікцією, вона не може фабрикуватися урядовим натиском згори» [8, с. 336]. Штучна єдність, заперечення будь-якого плюралізму думок та цінностей – неприпустимі речі для лібералізму. Вони ведуть до «насильного придушення автономії осіб і груп, себто до тиранії й тоталітаризму» [8, с. 109]. Держава, яка була б змушена будуватись тільки на насильстві, просто неможлива [8, с. 334]. Відповідає думці І. П. Лисяка-Рудницького твердження, що тоталітарне бачення розв'язання національного питання спотворює ідею націоналізму. Насправді, це не розв'язання проблеми, хоча і може здаватись таким. Звідси – впевненість у тому, що «національне тільки тоді може бути здорове, коли коріниться в універсальних вартостях» [8, с. 331]. Слід підкреслити, що неприпустимість тоталітаризму є принциповою позицією для І. П. Лисяка-Рудницького, тут «йдеться про сам фундамент демократичного правопорядку», про принципи, «що їх демократи здати не можуть, що за них вони будуть боротися до кінця» [8, с. 281]. Треба додати, що відкидаючи тоталітарні прояви у націоналізмі, І. П. Лисяк-Рудницький бачить і протилежну небезпеку занедбання проблеми національної державності класичним лібералізмом, який зосереджувався лише на проблемах середнього класу і народів Західної та Центральної Європи [7, с. 309-310].

Зрозуміло, що крайній абстрактний лібералізм або анархізм драгоманівського типу для нього також неприйнятні, бо вони принижують роль держави у політичному житті народу, позбавляють її сенсу як знаряддя нації. Без держави народ являє собою «аморфну етнічну масу» [8, с. 100], яка може стати об'єктом поневолення з боку інших держав. Не буде ефективною й держава, побудована на абстрактних ліберальних принципах, позбавлених

будь-якого національного забарвлення. І. П. Лисяк-Рудницькому чужа ідея держави як простої суми будь-яких особистих інтересів, зняряддя для виявлення балансу у грі егоїстичних волінь щодо яких невідомо, чи мають вони щось спільне. Відмова від національного забарвлення держави – це відмова від визнання спільних цінностей, яка веде до руйнування суспільства. Навіть М. Драгоманов, попри його негативне ставлення до держави, добре усвідомлював природний зв'язок між політичними і національними інтересами. Так І. П. Лисяк-Рудницький розуміє гасло М. Драгоманова про те, що «поганим той радикал на Україні, який не став свідомим українцем» [7, с. 291]. І ще одна думка М. Драгоманова, яку схвалює І. П. Лисяк-Рудницький: «розвиток національних культур може бути забезпечений тільки шляхом відповідних змін у політичних інституціях» [7, с. 311].

Таким чином, у політичній концепції І. П. Лисяка-Рудницького лише держава може розв'язати суперечність між ліберальними та національними цінностями і прагненнями. Така гармонійна держава має бути, безумовно, демократичною і вона повинна мати національний характер. І. П. Лисяк-Рудницький переконаний, що це поєднання можливе тому, що держава може ґрунтуватись на вільно, без примусу усвідомленому спільному інтересі, який природно є національним. Важливо, щоб інтерес не нав'язувався «згори», а вироблявся «знизу», зрозуміло, під впливом найбільш культурної й обізнаної частини суспільства. І. П. Лисяк-Рудницький підкреслює раз за разом ліберальний принцип пріоритетності особистих інтересів, «тенденцію до обмеження колективної волі» особистими правами й свободами [8, с. 32]. Він виділяє два засоби досягнення цього. Це «індивідуальні вольності, недоторкальні для колективу» і децентралізація влади через розподіл галузей управління або територіальний федералізм [Там само]. Інтереси громадян мають бути інституалізовані, тобто виражені у певний формальний спосіб. Політичні відносини в сучасній демократичній державі – це не середньовічні відносини особистої відданості [7, с. 261]. І зрозуміло, демократія передбачає згоду громадян і вирішення справ через рішення більшості. Інтереси ж більшості – це спільні інтереси, а для національної спільноти, згадаємо думку І. П. Лисяка-Рудницького, спільні інтереси природно мають національну спрямованість.

Особливу увагу приділяє І. П. Лисяк-Рудницький тому, щоб інтереси, які реалізує держава, були дійсними інтересами реальних людей. Щоб вони не були вигаданими і виголошеними провідниками гаслами. Для цього інтереси громадян мають бути, по-перше, *виражені* явно і відкрито. По-друге, вони мають бути виражені *вільно*, без явного або прихованого примусу. Це і є те, що І. П. Лисяк-Рудницький називає свободою формування політичної думки [8, с. 336]. У традиціях лібералізму, він говорить про «ефективну змогу вибору між різними програмами й кандидатами» надану громадянам [8, с. 337]. Гарантією свободи є політичний та соціальний плюралізм, в чому І. П. Лисяк-Рудницький погоджується з М. Драгомановим [7, с. 305].

Треба відзначити послідовність ліберальних переконань І. П. Лисяка-Рудницького. Політична свобода для нього не має винятків. Це означає, що у демократичній національній державі мають бути враховані, за можливістю, права й інтереси всіх громадян. Ліберальна держава – це правління, але не диктатура більшості. Тому реалізація спільних інтересів національної більшості у концепції І. П. Лисяка-Рудницького, не спрямована проти когось іншого. Вчений наголошує на потребі у забезпеченні таких інтересів, які відрізняються від інтересів більшості. Це стосується як громадян, що мають інші думки, ніж більшість, так і інтересів різноманітних меншин. Мають бути «конституційно гарантованими права опозиції та політична свобода рухів для меншостей» [8, с. 336]. Можна стверджувати, що в останньому випадку маються на увазі меншості як політичні, так і інші – соціальні, конфесійні або національні, це зрозуміло, наприклад, з огляду на ставлення І. П. Лисяка-Рудницького до євреїв як громадян майбутньої української держави. Очевидно, він розумів, що обмеження громадянської свободи людей з іншими поглядами або представників інших етнічних спільнот зрештою ведуть і до обмеження свободи вираження й реалізації самого національного інтересу тієї нації, що створює державу.

Таким чином, цілком у згоді з ліберальними принципами, держава має задовольняти потреби громадян, індивідуальні інтереси, забезпечувати максимально можливу за умов людського співіснування свободу кожного. У згоді ж із національним інтересом вона має здійснювати ті потреби громадян, які й утворюють національний інтерес, реалізовувати прагнення нації до спільної дії, до розвитку. Отже, лібералізм І. П. Лисяка-Рудницького сполучається з національною ідеєю. Виявляється, що у політичному житті водночас можна задовольняти індивідуальні і національні запити громадян, оскільки, у своєму фундаменті, вони збігаються. Сенс політичних текстів І. П. Лисяка-Рудницького висловлюється твердженням, що держава здатна бути водночас втіленням принципів як лібералізму, так і націоналізму.

Висновок. Отже, оцінюючи політичну концепцію І. П. Лисяка-Рудницького не можна назвати окремі її положення оригінальними. Він слідував загальноприйнятим ідеям ліберальної політичної доктрини, значною мірою спирався на спадщину М. Драгоманова. Виражав він також відомі погляди на національну справу, які склались у демократичній течії українського національного руху. Оригінальним у текстах І. П. Лисяка-Рудницького є поєднання відомих, але дещо неузгоджених положень у гармонійну, несуперечливу систему. Слід відзначити й бездоганну аргументованість, логічність і послідовність теоретичних розробок вченого. Новаторське значення має застосування національно-ліберальної концепції до українських реалій, до боротьби української нації за власну державність. Обґрунтовані І. П. Лисяком-Рудницьким положення аж ніяк не були призначені лише для наукового вжитку, вони мали практичну політичну спрямованість, формуючи ідеологічне підґрунтя майбутньої української державності. Впевненість вченого і громадського діяча у тому, що «український народ має природні дані для вільного існування і в змінній обстановці, він міг би зайняти гідне місце у вселюдському історичному процесі» [7, с. 292] не була винятковою. Але він обґрунтував свою впевненість, виходячи з принципів, визнаних найбільш значущими й розумними в сучасному світі. І в цьому, мабуть, полягає особлива цінність й актуальність політичної концепції І. П. Лисяка-Рудницького.

Список використаної літератури

1. Бадьора Н. Філософсько-культурологічні ідеї у творчості І. Лисяка-Рудницького / Н. Бадьора // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 45-49.
2. Бондар С. В. І. Лисяк-Рудницький: особливості формування народу та нації / С. В. Бондар // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – К., 2003. – Вип. 49-51. – С. 9-14.
3. Бондар С. Зародження української «модерної» нації в контексті історіософських студій І. Лисяка-Рудницького / С. Бондар // Мультиверсум. – 2004. – Вип. 44. – С.91-100.
4. Бондар С. В. Історіософія І. Лисяка-Рудницького в контексті націотворчих та державотворчих процесів в Україні: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філос. наук: спеціальність 09.00.05 «Історія філософії» / С. В. Бондар. – К., 2005. – 12 с.
5. Ємець Тетяна. Європейський за формою та національний за змістом науковий доробок Івана Лисяка-Рудницького / Тетяна Ємець // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Культурологія. – 2010. – Вип.5. – С. 620-626.
6. Кульчицький С. В. ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ Іван Павлович [Електронний ресурс] / С. В. Кульчицький // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Вид-во «Наукова думка», 2009. – 790 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Lysyak_Rudnitsky_I_P
7. Лисяк-Рудницький І. П. Історичні есе / Іван Павлович Лисяк-Рудницький. – Т. 1. – К.: Основи, 1994. – 554 с.
8. Лисяк-Рудницький І. П. Історичні есе / Іван Павлович Лисяк-Рудницький. – Т. 2. – К.: Основи, 1994. – 573 с.
9. Лісовий В. І. Лисяк-Рудницький – історик української політичної думки / В. І. Лісовий // Політологічні читання. – 1993. – №4. – С. 207-226.
10. Сторожук С. В. Перспективи політичної програми В. Липинського у світлі історіософських поглядів І. Лисяка-Рудницького / С. В. Сторожук // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, 2006. – № 58. – С. 146-156.

Одержано редакцією 11.03.2014
Прийнято до публікації 20.03.2014

Аннотация. Даценко В. С. Принципы либерализма и проблема нациотворчества в политической философии И. П. Лысяка-Рудницкого. В статье анализируются принципы политической философии украинского историка и политического мыслителя И. П. Лысяка-Рудницкого. В центре внимания – объединение либеральной теории государства и украинской национальной идеи. Показано, что И. П. Лысяк-Рудницкий придерживается основных положений либерализма, в соответствии с которыми государство существует для защиты личных интересов граждан. Однако личности в концепции украинского мыслителя не отделены друг от друга, они образуют этнические общности – народы. Народы становятся нациями, когда личности осознают необходимость защиты своих общих национальных интересов государством. Государство, которое создается для защиты интересов определенной нации, является национальным. При этом государство защищает личные интересы своих граждан, поскольку национальные интересы являются личными в том смысле, что проявляются как интересы личности, которая принадлежит к определенной нации. Таким образом, в соответствии со взглядами И. П. Лысяка-Рудницкого, необходимость национального государства проистекает из существования нации, а существование нации является проявлением интересов личности, которая осознает свою принадлежность к данной нации. В статье делается вывод о преодолении противоречия между либерализмом и национализмом в рассматриваемой концепции.

Ключевые слова: либерализм, национализм, государство, права личности, народ, нация, свобода.

Summary. Datzenko V. S. The principles of liberalism and the problem of the nation building up in political philosophy of I. P. Lysiak-Rudnitsky. The paper analyzes the principles of political philosophy of Ukrainian historian and political thinker I. P. Lysiak-Rudnitsky. The attention is focused on the joining up of the liberal theory of state and the Ukrainian national idea. It is shown that I. P. Lysiak-Rudnitsky follows the fundamental ideas of liberalism according to which the state exists for the sake of maintaining the personal interests of its citizens. But the persons in Ukrainian thinker conception are not separated one from another, they form the ethnic communities – the peoples. The peoples become nations when the persons realize the necessity to defend their common national interests by state. The state, which is formed for the defense of a certain nation interests, is to be a national state. Such state is orientated on the personal interests of its citizens as their national interests are personal from the point of view of their being the interests of a person belonging to a definite nation. So according to I. P. Lysiak-Rudnitsky conception the necessity of the national state is founded on the nations existence and the latter is no more than the manifestation of personal interests of those who realize the affiliation with a definite nation. The conclusion is made in the paper as for the resolving the contradiction between liberalism and nationalism in the analyzed conception.

Keywords: liberalism, nationalism, state, human rights, people, nation, freedom.

УДК 141.32: 159.923.3: 316.6

Н. Є. ДОНІЙ

ДЕВІТАЛІЗАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЕПІФЕНОМЕН: ПЕРЕЧИТУЮЧИ Х. ОРТЕГУ-І-ГАССЕТА

Х. Ортега-і-Гассет ввів в науковий дискурс концепт «девіталізація», яким окреслив наростання життєзнищючих тенденцій в соціальному просторі першої половини ХХ ст. Однією з причин даної публікації є відкриття автором факту, що даний концепт проігнорований перекладачами та підмінений іншими, хоча процес, який іспанський філософ мав на увазі, не тільки не зник, а ще більш набрав обертів, особливо в соціальному просторі на межі ХХ-ХХІ ст. Відтак, історико-філософське звернення до наукової спадщини Ортеги в умовах формування соціальною філософією нового категоріального апарату виглядає доцільним та своєчасним. Визначається, що під девіталізацією Ортега мав на увазі процес падіння здатності людини творчо виплескувати назовні органічно закладені в неї міць та енергію. Робиться підсумок, що причинами девіталізації є зміни, які відбулися в самій людині на зламі ХІХ-ХХ ст. (затягнута проблема самовизначення, центрованість на собі, байдужість до інших та ін.), поширення однієї з таких хвороботворних ідей як ідея рівності, що заповонила уми людей доби романтизму та породила масу як якісну характеристику суспільства ХХ ст., втрата людиною минулого через безпам'ятство.

Ключові слова: життя, девіталізація, ревіталізація, маса, криза, Танатос.